Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-079-и назди Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови АМИТ (734025, Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 33)

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Исроилов Исмоил Исроилович "Нақши ниҳодҳои ҳифзи сарҳади давлатӣ дар раванди таъмини амнияти миллӣ (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)" барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ

1. Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илмӣ. Диссертатсияи пешниҳодгардида ба рамзи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ пурра мутобиқ мебошад. Мавзуи таҳқиқоти мазкур ба низоми сиёсии давлат ва сохторҳои он иртиботи бевосита дорад, зеро ниҳодҳои ҳифзи сарҳади давлатӣ ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи дастгоҳи давлатии маъмуриву амниятӣ баррасӣ мешаванд. Тибқи шиносномаи ихтисоси зикршуда, самтҳои таҳқиқотии «низоми сиёсӣ ва сохтори он», «режими сиёсӣ» ва «назарияи идоракунӣ» пешбинӣ гардидаанд, ки мавзуи рисолаи мазкур маҳз ба онҳо мувофиқат мекунад. Дар доираи пажӯҳиш нақши ниҳодҳои ҳифзи сарҳадӣ дар сиёсати амниятии давлат ва дар сохтори идоракунии сиёсӣ таҳлил гардида, равшан мегардад, ки ин мавзуъ комилан ба доираи фанни таълимии сиёсатшиносӣ ва ихтисоси зикршуда мувофиқат мекунад.

2. Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Мавзуи диссертатсия дорои аҳаммияти мубрам ва воқеӣ мебошад. Таъмини амнияти сарҳади давлатӣ ҳамеша яке аз масъалаҳои асосии амнияти миллӣ ба шумор мерафтааст. Дар шароити имрӯзаи ҷаҳон ва минтақа ин масъала боз ҳам муҳимтар гаштааст. Пас аз ба даст овардани Истиқлоли давлатӣ, Ҷумҳурии Тоҷикистон бо таҳдидҳои ҷиддии амниятӣ рӯбарӯ шуд. Хусусан, пайомадҳои ҷанги шаҳрвандӣ ва заъиф гардидани ҳифзи сарҳадҳо дар солҳои 1990-ум амнияти миллӣ ва марзиро осебпазир гардонида буд. Имрӯз вазъи геополитикии минтақа ва ҷаҳон печида мебошад. Хатари зуҳури таҳдидҳои нав ба монанди терроризм,

экстремизм, қочоқи маводи мухаддир, ҷинояткории фаромиллӣ ва низоъҳои сарҳадӣ торафт афзоиш меёбад. Дар чунин шароит таҳқиқи роҳу усулҳои ҳифзи марзу буми кишвар барои таъмини амнияти давлат ва зиндагии осудаи ҷомеа саривақтӣ ва зарурӣ мебошад.

Аз назари илмӣ низ мавзуи мазкур муҳим аст, чунки дар доираи сиёсатшиносии миллии тоҷик то имрӯз нақши ниҳодҳои ҳифзи сарҳади давлатӣ дар таъмини амнияти миллӣ ба таври ҳамаҷониба таҳқиқ нашудааст. Дар атрофи мушкилоти марбут ба ҳифзи сарҳад ва амнияти марзӣ дар байни муҳаққиқони илмҳои сиёсӣ, ходимони давлатӣ ва сиёсатмадорон баҳсу мунозираҳои гуногун сурат мегиранд. Пажӯҳиши мазкур бо равшан намудани ҷанбаҳои назариявию амалии масъала метавонад барои аз байн бурдани ихтилофи назарҳо ва пайдо кардани роҳи ҳалли умумӣ мусоидат намояд. Ҳамчунин, роҳбарияти олии давлат пайваста зарурати тақвияти ҳифзи сарҳадро таъкид менамояд, ки ин боз шаҳодати мубрамии мавзуи таҳқиқот мебошад. Ҳамин тариқ, интихоби чунин мавзуъ комилан асоснок буда, ба ниёзҳои илмӣ ва амниятиву стратегии давлат ҷавобгӯй аст.

3. Дараҷаи навгонии натиҷаҳо ва нуқтаҳои илмии пешниҳодшуда ба ҳимоя. Таҳқиқоти мазкур бо навгониҳои илмии хеш саҳми муҳим дар рушди илмҳои сиёсии ватанӣ мегузорад. Натиҷаҳои нави бадастомада дар диссертатсия иборатанд аз:

– таҳлил ва асосноксозии паҳлуҳои назариявӣ ва методологии фаъолияти ниҳодҳои ҳифзи сарҳади давлатӣ ҳамчун яке аз унсурҳои меҳварии сиёсати ҳарбии давлат;

– таҳлили ҳамаҷонибаи вазифаҳо ва меъёрҳои сиёсиву ҳуқуқии доктринаҳои ҳифзи сарҳади давлатӣ ва таҳияи тавсияҳои муосир барои дифоъ аз хатари таҳдидҳои дохиливу хориҷӣ;

– муайян намудани манбаъҳо ва марҳалаҳои асосии пайдоиш ва ташаккули таърихии ниҳодҳои ҳифзи сарҳади давлатӣ;

– бори аввал ҳамчун масъалаи илмӣ мавриди таҳқиқ қарор додани раванди ташаккул ва рушди ниҳодҳои ҳифзи сарҳади давлатӣ дар даврони Истиқлоли давлатии Тоҷикистон;

– таҳлили фарогири нақши Қӯшунҳои сарҳадӣ дар ҳифзи соҳибихтиёрӣ, тамомияти арзӣ ва амнияти сарҳадии давлат;

– муайян ва асоснок намудани дурнамои таъмини амнияти сарҳади давлатӣ дар шароити ба амал омадани бархӯрдҳо ва муборизаҳои нави геополитикӣ.

Ин дастовардҳои илмӣ навгонии таҳқиқотро ташкил дода, пештар дар илмҳои сиёсӣ чунин таҳлили фарогир нисбат ба масъалаи мазкур анҷом наёфта буд. Дар асоси ҳамин натиҷаҳои нав, муаллифи рисола маҷмӯи нуқтаҳои муҳимро барои ҳимоя пешниҳод намудааст, ки дар онҳо нақши ниҳодҳои ҳифзи сарҳадӣ ҳамчун ҷузъи низоми бехатарии миллӣ, зарурати такмили заминаҳои ҳуқуқии сиёсати амниятӣ, вазифа ва сохтори сохторҳои қудратӣ дар таъмини амнияти давлат, инчунин аҳаммияти афзояндаи амнияти сарҳадӣ дар шароити таҳдидҳои муосир асоснок гардидааст. Нуқтаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда муҳтавои асосии диссертатсияро инъикос намуда, аз навоварии баланди илмӣ ва арзиши назарраси натиҷаҳои бадастомада гувоҳӣ медиҳанд.

4. Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои диссертатсия. Хулосаҳо ва тавсияҳои пешниҳодгардидаи диссертатсия асоснокӣ ва эътимоднокии баланд доранд. Муаллиф барои ба даст овардани натиҷаҳо ба маҷмӯи васеи сарчашмаҳои илмӣ ва иттилоотӣ такя кардааст: дар рисола беш аз 180 адабиёти илмӣ, ҳуқуқӣ ва манбаъҳои расмӣ истифода шудаанд. Мундариҷаи диссертатсия бо назарияҳои муосири сиёсӣ дар зиддият қарор надорад ва бар пояи дастовардҳои илмии қаблан нашршуда таҳия гардидааст. Муаллиф усулҳои гуногуни таҳқиқотиро ба кор бурдааст, аз ҷумла таҳлили низомӣ, сохториву функсионалӣ, таърихию муқоисавӣ ва ғ., ки ба хусусияти мавзуъ комилан мувофиқ мебошанд. Бо истифода аз ин методҳо, нақши ниҳодҳои сарҳадӣ дар низоми таъмини амнияти миллӣ ҳамаҷониба баррасӣ гардида, далелу додаҳои зарурӣ ҷамъоварӣ ва таҳлил шудаанд.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот ҳамчунин тавассути пешниҳоди онҳо ба ҷомеаи илмӣ санҷида шудааст. Натиҷаҳо ва хулосаҳои асосии рисола қаблан дар мақолаҳои илмии муаллиф ва маърӯзаҳои ӯ дар конференсияҳои илмию амалӣ ба нашр расида, мавриди муҳокимаи пешакии мутахассисон қарор гирифтанд. Ин ҳолат нишон медиҳад, ки ақидаҳои баёншудаи диссертант аз ҷониби ҷомеаи илмӣ пазируфта шуда, асоснокии худро дар амал исбот намудааст. Ғайр аз ин, худи диссертатсия дар маҷлиси кафедраи сиёсатшиносӣ муҳокима шуда, бо қарори кафедра ба ҳимоя тавсия гардидааст. Ин низ нишонаи он аст, ки хулосаҳои кор бо далелҳои кофӣ пуштибонӣ шудаанд ва тавсияҳои пешниҳодшуда муътамад мебошанд.

5. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия (бо тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо). Натиҷаҳои диссертатсия дорои аҳамияти баланди илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва

иҷтимоӣ мебошанд. Аз лиҳози илмӣ, таҳқиқоти мазкур фазои илмии ватаниро бо маълумоти нав ғанӣ гардонда, дониши сиёсиро дар заминаи амнияти сарҳадӣ таҳким мебахшад. Рисола заминаҳои назариявии омӯзиши ниҳодҳои амниятиро густариш дода, доир ба ташаккули сиёсати ҳарбӣ дар соҳаи ҳифзи сарҳади давлатӣ намуна ва назарияҳои ҷадид пешниҳод менамояд. Ин дастовардҳо метавонанд барои таҳқиқоти минбаъдаи илмӣ дар соҳаи амнияти миллӣ ва сиёсати мудофиа хидмати муассир намоянд.

Аҳамияти амалӣ ва иҷтимоии натиҷаҳо низ хеле назаррас аст. Хулосаҳо ва тавсияҳои диссертатсия барои сохторҳои давлатӣ ва ниҳодҳои қудратӣ арзиши амалӣ доранд. Онҳо метавонанд ҳангоми таҳияи стратегияву барномаҳои давлатии марбут ба амнияти сарҳадӣ, такмили қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи мудофиа, инчунин дар раванди ислоҳоти сохторҳои ҳифзи сарҳад мавриди истифода қарор гиранд. Масалан, муаллиф зарурати қабул ва татбиқи Барномаи давлатии ислоҳоти Қувваҳои Мусаллаҳро барои солҳои 2023–2033 пешниҳод намудааст, ки дар он такмили механизмҳо ва сохторҳои ҳифзи сарҳади давлатӣ яке аз самтҳои афзалиятнок ба шумор меравад. Ин тавсия метавонад барои баланд бардоштани иқтидори мудофиавии ҷумҳурӣ ва мутобиқсозии он ба таҳдидҳои нави амниятӣ замина фароҳам орад. Ҳамчунин, натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд барои такмили раванди таълим ва тарбияи ҳарбӣ истифода шаванд. Аз ҷумла, муаллиф пешниҳод кардааст, ки дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҳарбӣ ва марзбонӣ марказҳои таҳқиқотии махсус таъсис дода шуда, сатҳи тахассусии кадрҳои илмии соҳаи ҳарбӣ баланд бардошта шавад. Ин амал имкон медиҳад, ки рӯйи фанҳои таълимӣ (масалан, «сиёсатшиносӣ», «амнияти миллӣ», ё курсҳои махсус оид ба амнияти сарҳадӣ) мазмун ва мундариҷаи нав ворид карда шавад. Татбиқи чунин тавсияҳо ба баланд гардидани сатҳи дониш ва маҳорати мутахассисони соҳа, таҳкими рӯҳияи ватандӯстии ҷавонон ва хизматчиёни ҳарбӣ, инчунин пешгирии гароишҳои номатлуб дар ҷомеа мусоидат хоҳад кард.

Гарчанд ҷанбаҳои иқтисодии мавзуъ дар диссертатсия бештар ба таври ғайримустақим зикр шудаанд, татбиқи натиҷаҳои он таъсири иқтисодии мусбат низ хоҳад дошт. Таъмини боэътимоди амнияти сарҳадӣ яке аз шартҳои муҳимми муҳити устувори иҷтимоию иқтисодӣ дар ҷумҳурӣ мебошад. Марзи ҳифзшудаву осуда ба рушди савдои хориҷӣ, ҷалби сармоягузорӣ ва пешгирии қочоқу ҷиноятқории фаромарзӣ мусоидат мекунад, ки ҳама ба манфиати иқтисодиёт аст. Пас,

татбиқи тавсияҳои пешниҳодшуда на танҳо ба амнияти миллӣ, балки ба суботи иҷтимоию иқтисодии ҷумҳурӣ низ нафъи воқеӣ мерасонад.

6. Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои илмии тақризшаванда. Довталаб натиҷаҳои асосии таҳқиқоти худро қаблан дар нашрияҳои илмӣ ба табъ расонидааст, ки ин ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пурра мувофиқ мебошад. Аз рӯйи мавзуи диссертатсия 10 мақолаи илмӣ нашр гардидааст. Аз онҳо 6 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон интишор ёфта, 4 мақолаи дигар дар нашрияҳои расмии илмии дохиливу хориҷӣ ба табъ расиданд. Ҳамчунин, маърӯзаҳои илмӣ вобаста ба натиҷаҳои диссертатсия дар як қатор ҳамоишу конференсияҳои сатҳи гуногун ироа шуда, муҳокима гардиданд. Ин ҳолат шаҳодат медиҳад, ки қабл аз ҳимоя низ натиҷаҳои муҳимми таҳқиқот аз санҷиши ҷомеаи илмӣ гузашта, пазируфта шудаанд. Шумора ва сифати интишороти муаллиф аз рӯйи мавзуи диссертатсия барои дараҷаи номзади илмҳои сиёсӣ кофӣ буда, ҳатто болотар аз меъёрҳои расмӣ мебошад.

7. Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Диссертатсия аз ҷиҳати шакли таҳия ва тарзи барасмиятдарорӣ ба талаботи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пурра ҷавобгӯ мебошад. Рисола дорои ҳамаи қисматҳои ҳатмии кори илмӣ-таҳқиқотӣ аст: муқаддима, тавсифи умумии таҳқиқот, се боб (бо шаш зербоб), хулосаи умумӣ, тавсияҳо оид ба истифода ва рӯйхати адабиёт. Тартиби баёни мавод дар ҳамаи қисматҳо мантиқӣ ва пайдарпай буда, мутобиқати мазмун ба сарлавҳаҳои бобу зербобҳо таъмин гардидааст. Рӯйхати адабиёти истифодашуда 183 номгӯйро дар бар мегирад ва сарчашмаҳо мутобиқи меъёрҳои библиографӣ тартиб дода шудаанд. Ҳаҷм ва тарзи техникии пешниҳоди диссертатсия (формати саҳифа, андозаи ҳуруф, фосилаи байни сатрҳо, ҳошияҳо ва ғ.) ба меъёрҳои муқарраргардида мутобиқат мекунад. Бинобар ин, талаботи техникии КОА ҳангоми таҳия ва пешниҳоди рисола пурра риоя шудааст.

Ба диссертатсия автореферат замима гардидааст, ки бо забони давлатӣ ва русӣ таҳия шуда, муҳтавои ҳамаи ҷанбаҳои асосии таҳқиқотро фаро мегирад. Дар автореферат маълумоти зарурӣ оид ба муҳиммии мавзуъ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, навгонии илмӣ, аҳамияти назариявию амалӣ, натиҷаҳои асосии бадастомада, нуқтаҳои пешниҳодшуда ба ҳимоя ва рӯйхати нашрияҳои муаллиф ба таври

мухтасар инъикос ёфтаанд. Тибқи иттилои пешниҳодшуда, автореферат дар муҳлати муқарраргардида ба муассисаҳои илмӣ ва коршиносони дахлдор фиристода шудааст. Пас метавон хулоса кард, ки кори диссертант аз лиҳози расмию таҳрирӣ низ дар сатҳи зарурӣ иҷро гардида, қоидаҳои тасдиқнамудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон риоя шудаанд.

8. Норасоиҳо ва эродҳои ошкоргардида. Дар раванди шиносоӣ бо рисола баъзе норасоиву эродҳои нисбатан ҷузъӣ мушоҳида шуданд, ки ислоҳи онҳо метавонад кори мазкурро боз ҳам беҳтар намояд:

– Пеш аз ҳама, бояд қайд кард, ки диссертант асосан ҷанбаҳои сиёсию ҳуқуқии масъаларо таҳлил намудааст. Ҷанбаҳои иқтисодии ҳифзи сарҳад (масалан, арзиши иқтисодии тадбирҳои амниятӣ, таъсири суботи сарҳад ба рушди савдо ва сармоягузорӣ) қариб баррасӣ нашудаанд. Албатта, ин ба хусусияти мавзуи таҳқиқ иртибот дорад, аммо агар паҳлӯҳои иқтисодӣ низ то ҳадде таҳлил мегардиданд, тасвири масъала пурратар мешуд;

– Дуюм, таҳқиқот пурра дар доираи таҷрибаи Тоҷикистон ва санадҳои миллӣ анҷом ёфтааст. Барои таҳкими бештари натиҷаҳо, мумкин буд ки муқоисаи мухтасари фаъолияти ниҳодҳои ҳифзи сарҳади давлатӣ бо таҷрибаи кишварҳои ҳамсоя ё дигар давлатҳо гузаронда шавад. Чунин таҳлил метавонад хосиятҳои умумӣ ва вижагиҳои хоси масъаларо дар шароити Тоҷикистон равшантар намояд;

– Ҳамчунин ба қисмати баррасии назарияҳо ва таърихи масъала (боби I) эроди хурд ворид кардан мумкин аст: бархе аз бахшҳои шарҳи афкори классикӣ ва андешаҳои умумӣ доир ба сиёсати ҳарбӣ хеле муфассал оварда шудаанд. Ихтисори муайяни маводи таърихиву назариявӣ ва тамаркузи бештар ба натиҷаҳои асосии таҳқиқот метавонист рисоларо боз ҳам пурмазмунтар гардонад. Албатта, чунин шарҳи муфассал бо мақсади заминасозии назариявӣ анҷом ёфтааст ва ба сифати кори илмӣ халал намерасонад, аммо ихтисори эҳтимолии он низ ба мазмуни умумии таҳқиқот таъсири манфӣ намерасонад.

– Аз назари таҳрирӣ, дар матни диссертатсия баъзе хатоҳои ҷузъии техникӣ ва норасоии тартиббандии матн ба чашм мерасанд. Масалан, дар истинод ба баъзе адабиёт рақамгузорӣ ё имло гоҳе нодуруст тасвир ёфтааст. Ин камбудиҳои хурд хислати умумии илмии корро тағйир намедиҳанд ва метавонанд дар марҳалаи таҳрири ниҳоӣ ба осонӣ ислоҳ шаванд.

Қайд кардан зарур аст, ки эродҳои дар боло зикршуда моҳияти умумии илмӣ ва арзиши натиҷаҳои бадастомадаро зери савол намегузоранд. Онҳо бештар тавсияҳои ислоҳӣ буда, бо мақсади такмили минбаъдаи кори илмӣ пешниҳод гардидаанд. Умуман, диссертатсия аз назари илмиву таҳқиқотӣ ба талаботи эълонгардида пурра ҷавобгӯ мебошад ва дорои сатҳи баланди иҷроиш аст.

9. Хулоса. Диссертатсияи пешниҳоднамудаи И.И. Исроилов дар мавзуи мазкур як таҳқиқоти мустақили илмӣ буда, дар сатҳи баланди назариявӣ ва методологӣ иҷро гардидааст. Мавзуи пажӯҳиш бо ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ пурра мувофиқат намуда, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқот комилан амалӣ гаштаанд. Натиҷаҳои бадастомада дорои навгонӣ ва арзиши баланди илмӣ мебошанд, инчунин аҳамияти назариявӣ ва амалӣ доранд. Норасоиҳои ҷузъии зикршуда хислати умумии мусбати диссертатсияро тағйир намедиҳанд ва ба асоснокии хулосаҳо таъсире надоранд.

Бо дарназардошти муҳиммии мавзуъ, арзиши натиҷаҳои илмӣ ва сатҳи баланди таҳияи рисола, ба хулоса меоем, ки диссертатсияи мазкур ба талаботи Низомномаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои анҷомдиҳии корҳои илмию таҳқиқотӣ ҷиҳати дарёфти дараҷаи номзади илмҳои сиёсӣ пурра ҷавобгӯ аст. Муаллифи он, Исроилов Исмоил Исроилович, сазовори додани дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси 23.00.02 – Ниҳодҳо, равандҳо ва технологияи сиёсӣ мебошад.

Муқарризи расмӣ,
доктори илмҳои сиёсӣ, профессори кафедраи
сиёсатшиносии Донишгоҳи давлатии Кӯлоб
ба номи Абуабдуллоҳи Рудакӣ

Назарзода П.С.

Имзои П. С. Назарзодаро тасдиқ мекунам
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
ДДК ба номи Абуабдуллоҳи Рудакӣ

Давлатов М.

Суроғаи муассиса: 735360, шаҳри Кӯлоб, кӯчаи С. Сафаров 16.
Телефон (корӣ): (+992 3322) 2 35 06; 2 35 09.
Почтаи электронӣ: info@kgu.tj, somona@kgu.tj

19. 09. 2025.